

14 januari 2019 **Het Gelijk en Ongelijk van Offringa**

Ik ga beginnen met Jan Offringa gelijk te geven. We komen in de kerk inderdaad niet verder met vaagheden, met om de hete brij heen draaien om de rust te bewaren. Juist ook bij verschillen van inzicht moet daar in de kerk een fatsoenlijk gesprek over te voeren zijn, en daar mogen emoties bij te pas komen, als we maar tot de kern raken. Dus alle waardering dat hij een poging doet om dit gepolariseerde gesprek weer vlot te trekken.

Maar, hoewel O. er op uit is om de mist rond allerlei begrippen en ideeën te laten optrekken, heeft hij wat mij betreft weer nieuwe verwarring gecreëerd door zijn uitspraken over de relatie jodendom-chr.dom. Hij zegt: er is wel verwantschap met het jodendom, maar geen onopgeefbare verbondenheid; hij wil niet de banden doorsnijden met het jodendom of Israël, draagt de dialoog een warm hart toe, maar er is geen noodzaak tot een status aparte; hij wil ernst maken met de lange geschiedenis van anti-judaïsme in de kerk, maar we moeten Israël niet in het zadel hijsen. Ik dacht steeds: wat wil hij nou? Het klonk als een theologische brexit: eruit willen stappen, maar toch nog van alles willen behouden.

Ik ga af op wat ik heb gelezen. Als ik hiermee geen recht doe aan wat je bedoelt te zeggen, dan zijn we juist hier om dat te bespreken.

Het tweede punt waar wij als platform het mee eens zijn, is dat de term onopgeefbare verbondenheid uitgewerkt lijkt. Liever gezegd onwerkbaar is geworden. Toen dit begrip geïntroduceerd werd, was de bedoeling om hiermee definitief een streep te zetten onder de lange anti-joodse geschiedenis van de kerk en duidelijk te maken dat er maar één manier is voor die afgedwaalde kerk om de weg naar de bron terug te vinden en dat is door het gesprek te zoeken met het jodendom. Opnieuw de meest basale lessen te leren over de waardigheid van het leven, het geloof dat elk mens naar Gods beeld geschapen is, de liefde voor de naaste. Want van wie hebben wij die noties geleerd anders dan van Israël? Dat is precies wat de verbondenheid met Israël zo fundamenteel anders maakt dan met enig ander volk, en bovendien onopgeefbaar, in de zin dat we hebben gezien wat er gebeurt als je vergeet waar de bron ligt van waaruit je gevoed wordt.

Probleem is alleen dat dit plechtige voornemen, belijdenis (!) uit de kerkorde vervolgens vertaald had moeten worden in duidelijk beleid dat in alle activiteiten van de kerk terug te zien was. Op die manier had glashelder moeten worden welke nieuwe koers ingeslagen was. Dat is helaas maar zeer ten dele gebeurd. Er zijn aanzetten gegeven, er is door bevlogen K&I-functionarissen en commissies hard gewerkt, theologiestudenten werden ingewijd in kennis omtrent jodendom, gedurende een aantal jaren door rabbijnen van wie ze leerden dat een Jood niet leeft vanuit de Toratekst, maar vanuit de mondelinge leer, de talmoed, de rabbijnse discussies over de interpretatie ervan in verschillende situaties. Waardoor de Tora geen 'Oude Testament' is, maar elke morgen nieuw. Het besef dat ook Jezus' handel en wandel dus in dat kader gezien moest worden, begon zo in menige gemeente neer te dalen.

Maar dit omdenken is een proces van lange adem. Het is een leerweg. En die lange adem bleek al snel om te slaan in kortademigheid. Er werd gefuseerd, bezuinigd, de meeste K&I-functionarissen verdwenen, kennis vloeyde weg, en daarmee verloor de kerk het

momentum, de urgentie. Precies om al deze redenen hebben wij 16 jaar geleden het Platform opgericht.

Toen vervolgens het conflict Israël-Palestijnen de kerk binnensloep en men meende te moeten kiezen voor een weg van dubbele solidariteit, ging alles door elkaar lopen: de unieke relatie met Israël, de diaconale verbondenheid met de Palestijnen en het politieke conflict. De verwarring was compleet: met wie zijn we nu eigenlijk verbonden en waarom? En als we verbonden zijn met Israël, welk Israël? Het Bijbelse jodendom, diaspora, land, staat? De taaie theologische leerweg werd ingeruild voor de weg van actie en statements. Toen de kerk zich verbond aan Sabeel als vaste partner, een Palestijnse bevrijdingsorganisatie met een theologische en politieke agenda die haaks staat op de belijdenis van ons KO-artikel werd de onopgeefbare verbondenheid een omstreden term.

We kunnen dit betreuren, maar ons inziens is het realistischer om het toe te geven. Als een begrip alleen maar verwarring en zelfs negatieve reacties oproept, moet er iets gebeuren. Niet het KO-artikel schrappen zoals O. voorstelt, maar nadenken over een andere term waar we weer mee kunnen werken. Ons voorstel is om voortaan het begrip “**schatplichtig**” te gebruiken. Het christendom is tenslotte schatplichtig aan Israël omdat daar de bron ligt van de *schat* aan verhalen, normen en waarden die de kerk overgeleverd kreeg. En omdat we de *plicht* hebben om die schat in onze eigen traditie door te geven (a) en (b), zodanig dat we ons de buit niet toe eigenen. Dat betekent ons goed realiseren dat toen die schat op onze weg kwam, Israël al meer dan 3000 jaar geschiedenis geschreven had met deze visie op de mens, op het leven in relatie tot God, de schepping en de medemens.

M.a.w. de vraag voor ons is: wat staat *ons* te doen om via onze traditie de waardigheid van het leven en het unieke van de mens als schepsel naar het beeld van God hoog te houden, de verantwoordelijkheid naar de medemens en de planeet. Die scheppingsopdracht geldt voor alle volken. Verwoord in de Noachidische geboden, als de meest basale opdrachten tot humaniteit: Geen godslastering, overspel, niet moorden, stelen, rechtspraak organiseren. Elk volk moet daar op zijn eigen manier, in zijn eigen traditie vorm aan geven. Leidraad voor het christendom is natuurlijk ook het optreden van Jezus', samengevat in de Bergrede.

Waar christenen zich verre van moeten houden, is bemoeienis met en oordeel over de manier waarop Israël zijn opdracht, verder ingevuld op Sinai, vormgeeft; wat Israël als zijn identiteit ziet, zijn verhouding tot het land, zijn visie op verlossing/bevrijding enz. Israël gaat daarin zijn eigen weg.

En daarmee komen we op een derde punt waarin we O. gelijk geven, nl dat de jodendom en christendom twee verschillende tradities zijn. Het verbindingsstreepje tussen Joods-christelijke traditie *suggereert* dat het jodendom geruisloos overgegaan is in het christendom of dat de overeenkomsten groter zijn dan de verschillen. We lezen immers allebei het OT en geloven allebei in de messias. Echter, iemand hoeft maar een paar lessen Talmoed, rabbijnse interpretatie, te hebben gevolgd om te beseffen dat Jezus tot een totaal andere leef-en denkwereld behoort dan die van de kerk. Offringa is dus wel heel snel met het positioneren van Jezus bij de christelijke traditie.

Ik hoor hem zeggen: “in het christendom gaat de weg van God niet via Tora, maar via Jezus”.

Maar de weg van Jezus liep wel via Tora! Dus over welke Jezus hebben we het dan?

De Joodse Jezus of de Jezus die o.i.v. Paulus' verkondiging tot Christus werd? Paulus die in de woorden van rabbijn Jonathan Sacks, alle principes van het Jodendom op zijn kop gezet heeft. Ik citeer (Radical then, radical now) “De Wet, in Spreuken *de boom des levens* genoemd, werd een symbool van dood. Dood werd daarentegen een weg tot leven. God werd niet meer gevonden in fysieke daden maar in de geest. De besnijdenis als teken van het verbond vond niet meer plaats letterlijk in het lichaam, maar in het hart. Vanuit de Paulinische kijk ontwikkelde zich een theologie waarin Joodse noties als verzoening, bevrijding en messiaanse toekomst niet meer plaats vonden hier op aarde in tijd en ruimte, maar mythische processen werden in een hemelse dimensie.”

Dus ja, jodendom en christendom zijn uitgegroeid tot twee verschillende tradities.

Is dat erg? Nee, als de kerk maar afstapt van de gedachte dat we tot dezelfde familie horen en dat wij daarmee het recht hebben om onze visie aan Joden op te dringen. Of te kunnen claimen dat wij met onze visie in hetzelfde verbond horen als het Jodendom. Want de geschiedenis heeft geleerd dat wanneer die christelijke claims richting het jodendom niet gehonoreerd worden, de familiale liefde omslaat in verwijten, verwerping en haat: ‘Wat verbeelden de Joden zich, dat zij alleen uitverkoren zijn, dat God alleen van Israël houdt? Lees de profeten er maar op na. God heeft ze allang verworpen, wij zijn nu het ware Israël enz.

Dat soort bemoeienis met Israël, die verongelijkte houding heeft geleid tot een lange geschiedenis van anti-Joodse sentimenten met als uiteindelijk resultaat, fysieke vervolging en vernietiging. Dit onderdeel van de kerkgeschiedenis, consequent vanaf de tweede eeuw door alle grote kerkvaders gepraktiseerd, is te weinig bekend. Simon Schoon stelde in zijn inaugurele rede (1996) de vraag: “Is de afkeer van Joden niet *onopgeefbaar verbonden* met de christelijke identiteit en het antisemitisme niet de linkerhand van christologische ontwerpen”? Daarmee krijgt de term *onopgeefbaar* ineens een heel andere, negatieve lading. Te weinig wordt beseft dat het anti-Joodse denken op grond van dogma's over de Godsmoord en de vervangingsleer diep in de haarvaten van de theologie en liturgie zit, tot op vandaag. Na Auschwitz zijn er in het westen, allerlei verklaringen afgelegd, handreikingen gedaan, maar de christelijke theologie, zeker wereldwijd, is er niet wezenlijk door veranderd. Regelmatig kom ik bij tekstuitleg in het predikantenblad ‘de Eerste Dag’ nog het triumfalisme tegen: evangelie tegenover ‘Wet’, de liefdevolle Jezus tegenover de wettische Farizeeën. Alsof het licht van de genade pas met het christendom is doorgebroken en er daarvoor duisternis heerste. Ook *de term* Oude Testament draagt die erfenis in zich: immers vaak gebruikt in de zin van achterhaald, afgedaan en daarom kunnen we die niet argeloos gebruiken, zoals Offringa suggereert.

Offringa heeft gelijk: de strijd tegen het antisemitisme hoort *ook* op het bord van de kerk.

Maar wat ons betreft kan die strijd alleen adequaat gevoerd worden als we weten waar de wortels van dit gif liggen.

En dan raak ik Offringa kwijt als hij stelt dat Israël geen speciale positie verdient, dat we in de kerk niet moeten 'verjoodsen', dat niemand uitverkoren is of wij allemaal.

Als hij met verjoodsen zou bedoelen dat wij niet een christelijke sedermaaltijd moeten houden of een loofhut moeten bouwen, Joodse rituelen ons toe eigenen en er een eigen draai aan geven, dan heeft hij gelijk, maar als hij bedoelt dat we Israël niet nodig hebben om te weten waar Abraham de mosterd haalt, dan begeven we ons op glad ijs. Want dan is de stap naar ontjoodsen klein. Offringa wil niet, zoals Marcion in de 2^e eeuw, de banden met het jodendom verbreken, maar als wij vergeten waarom wij schatplichtig zijn aan Israël, als wij zonder kennis van jodendom de bijbel gaan lezen dan kunnen we tot vreemde conclusies komen, zoals ik er ook een paar bij Offringa aantrof: dat uitverkoren volk zou betekenen dat Israël bij God een exclusieve positie inneemt ten koste van andere volken, of dat volgens de voorschriften van Mozes de doodstraf moet worden uitgevoerd. Hij stelt dan: "wij hebben op basis van het NT en de morele richtlijnen van Jezus aanvullingen en correcties op het OT doorgevoerd" (!).

Dat zijn niet alleen vreemde conclusies, maar het zijn gevaarlijke conclusies die zich, zo leert de geschiedenis, uiteindelijk altijd tegen Joden keren.

Dus we kunnen alleen strijden tegen antisemitisme als we weten waar we eerder in de fout gingen. En als we loskomen van oude stereotypen op grond van christelijke bijbelinterpretatie waaruit een totale onwetendheid spreekt t.a.v. de Joodse uitlegtraditie die veel ruimer is. Een interpretatie die nog steeds triomfalisme en dualisme ademt.

Kijken we nog eens naar die notie "uitverkoren volk". De bijbel begint met de scheppingsopdracht aan alle volken, maar vervolgens lezen wij mee met de geschiedenis van Israël. De eersteling, het eerst aangesproken volk waarmee God, je zou kunnen zeggen, een pilotproject begint in de hoop dat andere volken zullen aansluiten. Het blijkt een weinig benijdenswaardige positie. Maar Israël beleeft, beschrijft deze opdracht in termen van een huwelijkscontract, een liefdesverbond, met alle trouw en ontrouw, hoogtepunten en dieptepunten die daar deel van uit kunnen maken. Dit verhaal van Israël doet niets af aan het verhaal dat andere volken moeten schrijven over hun relatie met God. God houdt van mensen, net zoals wij van verschillende mensen houden, om verschillende redenen. Hij zegent niet alleen Isaak, ook Ismaël, niet alleen Jacob, ook Ezau. Op verschillende plekken lezen we hoe Gods liefde ook andere volken geldt: Niet alleen Israël wordt bevrijd uit Egypte. Ook de Fil. uit Caftor en de Arameeërs uit Kir (Amos 9:7) De Talmoed leert over de doortocht door de Schelfzee, toen het leger van farao verdrong en de engelen een overwinningslied wilden zingen, dat de Eeuwige hen terecht wees: mijn schepsels verdrinken en jullie willen zingen? Jes. 19: 25: Want de Eeuwige van de legermachten zal hen zegenen met de woorden: gezegend zijt gij mijn volk Egypte, het werk van mijn handen Assyrië en mijn eigendom Israël."

Op het loofhuttenfeest (Zach. 14: 16) wordt vooruitgezien naar de dag waarop andere volken zich aan zullen sluiten, om ieder langs eigen weg, maar samen met Israël deze aarde tot een plek te maken waar God kan wonen onder de mensen omdat daar de heiligheid van

het leven, de waardigheid van elk individu en de bescherming van de aarde worden hooggehouden.

Dus het verwijt van exclusiviteit mist elke grond. Er is geen traditie die zo inclusief denkt als het jodendom. Israël heeft zijn visie ook nooit opgelegd aan andere volken, ook niet de (in de oudheid) overwonnen volken. De bijbel laat duidelijk zien dat God van verschil houdt, diversiteit. De diversiteit zit in de schepping ingebakken. En diversiteit in meningen, meningsverschil is dan ook het kenmerk van de rabbijnse traditie.

Het is juist het christendom dat zich altijd exclusief heeft opgesteld in de claim dat er maar één weg tot redding zou zijn, één waarheid, zowel binnen de traditie zelf als naar andersdenkenden toe. Ook de Islam beweert de laatste en enig juiste openbaring te zijn na perverteringen als jodendom en christendom.

Ik vat samen: en ik citeer nu Prof. Pieter van der Horst (Letter&Geest 5-1): 'in het licht van de geschiedenis behoort de strijd tegen antisemitisme tot de historische verantwoordelijkheid van de kerk. Dat betekent dat de kerk moet opkomen voor de Joodse gemeenschap: alle Joden, religieus en seculier, en voor de staat Israël, *niet de regering* (die kan weggestemd worden MB), maar de staat. Een staat die tot op vandaag met vernietiging bedreigd wordt. De enige plek, in dat land waar Joden er zeker van kunnen zijn dat hun Jood-zijn zich niet tegen hen keert. Dat is de morele plicht van de kerk, ook zonder bijbelteksten'. Daar zijn wij het helemaal mee eens.

Maar aangezien er in de kerk nu eenmaal bijbelteksten gelezen worden, is het van het grootste belang om zo te lezen dat Israël zich niet meer door de kerk bedreigd hoeft te voelen. Dat was wat rabbijn David Hartman van het Shalom Hartman Instituut in Jeruzalem elke groep predikanten op het hart drukte. Dus wij zijn schatplichtig aan Israël, geen keuze maar een feit, omdat we daar leren wat onze opdracht is in relatie tot God, aarde, medemens. Maar vervolgens is het aan ons als christenen om onze eigen geschiedenis te schrijven, onze opdracht handen en voeten te geven vanuit de Noachidische geboden en de Bergrede. In die opdracht zijn wij verbonden met al die andere volken die onderweg zijn, ook de Palestijnen. En daar hebben we onze handen meer dan vol aan.

We moeten dan ook niet ophouden met de Israëlzondag, zoals Offringa bepleit, maar die juist gebruiken om de mist te laten optrekken, om het leerproces te verdiepen en om te strijden tegen antisemitisme.

Marja van den Beld

St. Platform Appèl Kerk en Israël